

Анатолій Погрібний

„УКРАЇНА НАВПАКИ”

АНАТОЛІЙ ПОГРІБНИЙ

„УКРАЇНА НАВПАКИ”

Щастовитому
Олександр Григоровичу —
Вісім річного Видав-
ництва „Українські вісті”

Детройт, USA

Детройт
Видавництво „Українські вісті”
1995

Вера Козі,
Детройт

ВІН З ТИХ, НА КОГО НАДІЯ

Передмова С. Б. Козака

Видано за „харківським”
правописом 1928 р.

Анатолія Григоровича Погрібного знаю зі своїх студентських років. Це мій викладач у Київському університеті, завідувач катедрою історії літератури і журналістики. Упродовж п'яти років (1982-1987) я і мої однокурсники слухали цікаві лекції з української літератури і відчували (добре пам'ятаю це) щастя бути студентами цього обдарованого професора, неперевершеного оратора, відомого літературознавця, а ще на ті часи, здається, й наймолодшого за віком доктора-гуманітарія на увесь столичний університет ім. Т. Г. Шевченка. Навіть найледачіші й найзакоханіші з нас, студентів-жур-

- © А. Погрібний, 1995
- © С. Козак, передмова, 1995
- © І. Яців, художнє оформлення, 1995

налістів, залишали „шевченківський сквер” (біля університету), де просиджували „нецікаві лекції”, і сходились до аудиторії на ту годину, коли мала початися лекція професора Погрібного. Посутніше кажучи, ми любили свого викладача і „ходили на Погрібного”, як театральні ходили „на Івченка” чи „на Ступку”, а футбольні фанати „на Блохіна і Безсонова”.

Після закінчення університету, вже працюючи в *Літературній Україні*, все одно часто бачився з Анатолієм Погрібним. Не міг не бачитись, позаяк це ім'я вже тоді було одним з найзначиміших у нашій Спілці письменників. Мало того: Анатолій Погрібний належав до тієї інтелектуальної еліти, яка творила Народний Рух і Товариство української мови ім. Т. Шевченка (ТУМ), яка жила відродженням Української держави і наближала це відродження. Окрім власне „спілчанських”, „рухівських” і „тумівських” заходів, у підготовці і проведенні яких брав най-

діяльнішу участь „наш професор”, пам'ятаю і члена Ради ТУМу А. Погрібного біля могили Івана Сірка під час святкування 500-ліття українського козацтва; пам'ятаю і викладача університету А. Погрібного біля голодуючих студентів, з-поміж яких були і його вихованці — студенти факультету журналістики; пам'ятаю і депутата дембльоку Київради А. Погрібного у ті незабутні хвилини, коли над будинком міськради у столиці України вперше офіційно здіймався високо вгору наш синьожовтий прапор. А хіба ж не промовистий і той факт, що кандидатом до українського парламенту Анатолія Погрібного висунула тоді (1990 р.) і найпрогресивніша з творчих спілок України — Спілка письменників, яка, як відомо, мала у своїх лавах багато вартих депутатства осіб, але зробила вибір саме на ньому.

Добре затрималась в моїй пам'яті, скажімо, і наша подорож (від Спілки письменників) на Луганщину для учас-

ті у заходах з нагоди ювілею Бориса Грінченка (принагідно зазначу, що А. Погрібний є автором кількох книжок про цього великого українця та й багато чим іншим прислужився до духовного повернення нам цієї постаті), а також і чудова доповідь (справді незабутня!) Анатолія Погрібного про Грінченка, виголошена у переповненій залі київського Будинку художника, після якої, відчувалося, оте тепле почуття, яке виявляли до свого професора студенти університету, вже стало близьким і зрозумілим й широкому колу громадськості. Пригадується і авторський вечір (грудень 1990 р.) письменника в Будинку вчителя, що став помітною подією в столиці. А ще... Та що перелік окремих подій і фактів — знаю точно: велике і мале — усе, що було на шляху до нашого відродження пережилося душею і серцем Анатолія Погрібного.

У той час, наприкінці 80-х — на початку 90-х, Анатолій Погрібний очолю-

вав освітні комісії Руху і Товариства української мови ім. Т. Шевченка, в демократичних колах його небезпідставно називали „позаштатним” міністром освіти України. Позаштатним, бо годі було й чекати, щоб тодішня офіційна влада дозволила б перебувати біля керма міністерства людині, яка мала свою чітку програму (конкретну і реальну) розбудови національної освіти в Україні. Але згодом — після проголошення незалежності — Анатолія Погрібного таки запросили до міністерства, де він усього за кілька років керівної праці багато нового, вартісного і потрібного зробив у системі освіти України.

Анатолій Погрібний, безумовно, — одна з найвідоміших постатей українського національного і державного відродження кінця вісімдесятих — початку дев'яностих років. Але й сьогодні так само секретар Ради Співки письменників України, голова Всеукраїнського педагогічного товариства ім. Ващенка, професор Анатолій Погрібний

серед найсумлінніших обстоювачів гідності українців, один з найвідданіших будівничих саме української України (а не „України навпаки“). Сьогодні, так само, як і колись, приваблює чесність і совіслівість цієї людини, її громадянська відвага і непоступливість в питанні утвердження національної ідеї в Українській державі. Сьогодні, як і тоді, в університетські роки, багато хто з нас, колишніх студентів-журналістів, знаю, відчуває гордість за „свого професора“, з того, що „вчилися у Погрібного“.

Закономірно й те, що його, вченого і громадського діяча, вже давно запросили до співпраці і найавторитетніші наукові установи української діаспори: зокрема А. Погрібний учасник багатьох найважливіших конференцій, влаштованих Українським Вільним Університетом (Німеччина), НТШ та УВАН (США). Працюючи в Сполучених Штатах Америки вже не один рік, я добре відчув, що хто-хто, а Анатолій По-

грібний, після своїх доповідів і зустрічей у цій країні, заволодів серцями закордонних українців, світлою особистістю залишився в їх свідомості.

До цього видання увійшли дві праці Анатолія Погрібного: „За що скородили списками...“ (або: „Помилка, що помщається“) і „Україна навпаки“. Видати їх окремою брошурою — ініціати́ва самих читачів. Адже опубліковані в *Українських вістях*, статті ці дійшли до всіх країн, де живуть українці. А після опублікування — знаємо це з численних відгуків — торкнувшись серць читачів, не залишили їх байдужими. На підтвердження цього наведу лише кілька рядків — з листа до редакції *УВ* відомого літературознавця, академіка зі США Григорія Костюка: „Прочитав в *Українських вістях* статтю Анатолія Погрібного «Україна навпаки». Душевно потрясений. Що робити? Тяжко мені у мої 93 роки усвідомлювати таку ситуацію. Вся моя надія лише на таких талановитих, чесних і не-

поступливих патріотів, як Анатолій Погрібний. Хилю свою голову перед ним. І вірю: «Борітеся — поборете!»».

Сергій КОЗАК,
головний редактор
Українських вістей

м. Детройт, США

„ЗА ЩО СКОРОДИЛИ СПИСАМИ...”

Пригадую Форум української інтелігенції, що відбувся в Києві у жовтні 1991 року. Виступаючи на ньому, я вищленував десять завдань, що мали уможливити відродження національної освіти, і з-поміж них, зрозуміло, заходи, спрямовані на викоренення зросійщення. Упродовж не більше двох років привести мережу шкільних навчальних закладів у відповідність до національного складу населення кожного регіону, відкрити всі шлюзи, аби навчальний процес здійснювався по-українському також у вищих навчальних закладах, де питання мови має вирішуватися вже не на „вибір”, а відповідно до порядку, що його повинна встано-

вити — беручи приклад чи то з Польщі, чи Німеччини, чи Італії, чи Франції — Українська держава.

Такі були деякі акценти того виступу, що мав „скалендаризований” характер — ставилася, наприклад, вимога, аби особи, що здобули середню освіту в межах України, вже в 1992 року складали обов’язковий вступний екзамен з української мови та літератури, аби з першого вересня того ж року розпочалося навчання державною мовою студентів-першокурсників, аби у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах було запроваджено з української мови державний іспит.

Кожну з цих позицій заля сприймала гаряче, з ентузіазмом, і я, мабуть, лише мав би втіху, аби по моєму виступі не накинувся на мене широко знаний кожним і глибоко шанований мною поет. „Ти що, — сказав він мені притишеним голосом, — навіщо це розбуркуєш, для чого їх дратуєш? У нас же референдум через кілька тижнів. Та

навпаки — давай так говорити стосовно росіян, що у шанобі до них ми й самі готові перейти на російську мову, — лишень би першого грудня вони проголосували за нашу незалежність...”. Пригадую, я відповів: „Навіть якби хтось із нас і заговорив би так, то запевняю, що ніхто нам не повірить: чудово бо знають, хто ми є і чого хочемо. Тож до чого якісь там реверанси чи вуалювання? Навпаки — відкритістю позиції, силою волі та своєю рішучістю повернути те, що нам належить (тим більше вже у своїй державі), маємо заронювати у свідомість і росіян, і всіх зросійщених розуміння невідворотности й природности змін у мовній ситуації. Та й які образи можуть бути, коли право росіян, як і інших національних меншин, навчати у школі своїх дітей рідною мовою ніхто не прагне зліквідувати?”

Така ось була суперечка, з якої найбільше запам’яталося оте сакраментальне: „Навіщо їх дратувати?” Як ви-

явилося, воно й стало тактичним (може, й стратегічним) принципом значної частини національно-демократичних лідерів у ставленні до мовно-освітньої проблеми, а вже у діяльності президента та його структур набуло характеру просто вже запобігання перед тими прошовіністичними силами, котрі могли „образитися”. Мовляв, треба зміцнитися, утвердитися, і лише потім...

Нині, вже з відстані кількох років, знову й знову впевнюєшся: якої колосальної помилки було допущено!

Пригадаймо вікопомний, достоту золотогомінний час, якого стосується цей спомин. Одна за одною відбулися 1991 року гігантсько-масштабні, струсові події: проголошення державної незалежності України, заборони діяльності головного надхненника і здійснювача русифікаторської політики — компартії, переможний референдум 1 грудня, зліквідування імперії зла — СРСР, яка наказала довго жити одра-

зу ж після того, як Україна потвердила свій незалежницький вибір.

Навряд чи хтонебудь може заперечити: була тоді та пора, та історична мить, коли у доволі швидкому темпі формувалася готовність переважної більшості наших громадян, у тому числі — це вкрай важливо — і зрусифікованих, бути громадянами саме **Української держави**, що означало: держави з українською ідеологією, з українською державною мовою. На хвилі шоку від розпаду СРСР та через потребу суто обивательського пристосування (як же — Україна „хорошая для жизни”, „южная” земля, чого за неї не триматися!) світоглядне коригування намітилося навіть у багатьох тих, кого раніше ідея самостійності України лише жахала.

Досить пригадати хоча б, як у широку суспільну свідомість дедалі помітніше западала потреба виконання Закону про мови, що якраз і почав діяти з 1 січня 1991 року. В більшості на-

іших міст майже враз вивелося оте „а по-человечески говорить умеешь?“, багато тих, хто в подібний спосіб озивався, вже й самі пробували відповідати по-українському, наша мова почала здобувати простори не тільки установ та закладів, а й магазинів, вулиць, площ. Усе те, підкреслюю, реально було намітилося, оскільки суспільство входило в пору незаперечного психологічного зламу вже як суспільство нової країни.

І ось саме тоді, в історично вельми і вельми сприятливий час, нараз і почулося: мова, національна ідеологія — все це згодом, пізніше, спершу, мовляв, давайте закріпимося....

В тому й полягає трагікомізм подібних покликів, що зазвучали вони з наших же таки, націонал-демократичних лав. І то зазвучали, так гадаю, виключно зі страху — перед злостивим сичанням невинуватих імпер-шовіністів (сила того сичання — на той час — явно перебільшувалася) в самій Україні, перед глузуванням і погрозами з

боку недавньої метрополії.

Сказав би, пострах той потьмарив глибинне розуміння того, що ані спорудитися, ані зміцнитися державі без цементу не можна. Цемент же той — то і є національна ідея, національна свідомість, об'єднуюча та згуртовуюча все суспільство державна мова. Історичні приклади розбудови таких держав, як Франція (особливо часів генерала де Голля), Польщі чи Німеччини, нехай потвердять щойно мовлене. На жаль, з часу найбільш помітного 1991 року психологічного зламу суспільства ми належно не скористалися, а згаданого цементу для будови держави деякі наші націонал-демократичні провідники вважали за можливе відпускати в таких хіба́ дозах, що споруджуване швидко розсипалося.

Тож чи закріпилися ми відтоді, ось так найуважніше прислухаючись до своїх пострахів і сумнівів? На це запитання сьогодні можна відповісти вже цілковито однозначно: навпаки — розхи-

талися, при чім провина падає тут не тільки на тих, котрі „вийшли з окопів”, але — нарочито це підкреслюю — на самі національно-демократичні сили, точніше, на деяких діячів, чії прізвища відомі кожному. Як кажуть, тактика поступок, запобігання ласки, боязні „не прогнівити”, „не ущемити”, „не зачепити” дала свої гіркі плоди, якими підбадьорений (то нашою власною нерішучістю підбадьорений!) і стрімко нахабніючий шовініст уже так підхарчувався, що від його колишньої розгублености не лишилося і сліду: сьогодні він у реванші, в наступі.

Хто цього не помічає нині — у тих же закладах та установах (починаючи від найвищих органів влади), у магазинах, на тих же вулицях і площах? Отож і маємо: замість поширення україномовного ареалу (тільки „без переакцентувань”, „поволеньки”, так, „щоб спротиву не викликати” — повчали нас окремі націонал-патріотичні діячі, а один із них навіть так казав: „Про

Закон про мови у найближчі роки варто і не згадувати, бо вимога його виконання вносить у суспільство розлад”) — насправді різке звуження цього ареалу, або — якщо говорити зовсім точно — маємо вже в незалежній Україні справжню вакханалію реваншового зросійщення. Зросійщення високо- і низькопосадового чиновництва, зросійщення періодичної преси, зросійщення книговидання, подальше зросійщення кіноекрану — ці та інші речі достатньо відомі.

Втім, не втримаюся від однієї ілюстрації, яка засвідчує, як іноді „виконують” Закон про мови та як „дотримуються” його у, здавалося б, найбільш законоохоронній, за нашими наївними уявленнями, сфері — судовій. „Суддя Дарницького народного суду м. Києва Зволінський, — повідомив нещодавно пресбюлетень Всеукраїнського товариства „Просвіта” імени Т. Шевченка *Вісник Просвіти* (1994, № 2, с. 2), — коли підсудний М. С. Рожак

у судовому засіданні почав відповідати українською мовою, грубо обірвав його криком: „Ты! На своєм мужицком языке будешь обьясняться на скотном дворе, а здесь мне давай обьясняться на нормальном русском языке... А будешь упорствовать, то получишь у меня сполна!..”

Так і хочеться запитати поета, з котрим я полемізував: подібних зволінських, котрі брутально-ненависно б'ють нас і в лице, і в спину, і під дих лишень за нашу мову, нам теж належить „не дражнити”?

А паралельно зі зросійщенням навально наступають на духовну, національно-культурну сферу значно масштабніші ідеологічний реванш, ідеологічна ревізія, що їх так домагалися і до яких так готувалися крайні ліві сили.

Боляче говорити, але виразно це простежується і в царині освіти, у вищому штабі якої — в міністерстві — мені випало упродовж двох років бути одним із керівників, аж доки (хоча

зовні — відповідно до моєї власної заяви) особисто пан Масол, знову повернувшись до влади, не „пішов” мене з посади. Не шкодую, бо як зміг би пристосовуватися до уточнених, часом несумісних з українським державотворенням вимог, про які піде мова далі. Та водночас, як можу бути байдужим і до процесів комуноревізії на освітянській ниві, які в багатьох освітніх точках держави і в цілих регіонах дедалі набирають сил!

О, комуністична система блискуче розуміла вагу освіти як сили, тримаючи яку в руках, за висловом філософа Ляйбніца, можна змінити обличчя землі (пригадаймо, як було змінено — і то з допомогою освіти — і нашу рідну землю, цілий народ український — волелюбний, козацький — до невпізнання змінено). Тому так і сполошилися „товарищи” — захисники і обстоювачі „найпередовішої у світі” радянської системи навчання і виховання, коли забачили, що освіта в Україні по-

чала спрямовуватися на шлях національного відродження та цілковитого підпорядкування справі побудови незалежної держави. Принаймні, для них стало ясно: буквально ще кілька років — і вступить у життя вже нове, неспідлене, душею і тілом віддане Україні покоління, вдіяти з яким — у пляні прищеплення збанкрутілих ідей — вже більше не вдасться нічого.

Відтак не без гордоців згадую „акомпаньямент”, що з першого ж дня супроводив мою працю і який зафіксований, зокрема, у виданнях на взір газети соцпартії *Товарищ*. Це — повсякчасні розвінчування мене як „головного ідеолога” Міносвіти, адресовані мені викривальні відкриті листи, резолюції з питань освіти соцпартійних конференцій, у яких ішлося про „антинародну” та нібито прозахідньо зорієнтовану політику міністерства, апеляції до Верховної Ради і до президента з вимогою увільнити мене з посади і т. д. Зрозуміло, що йшлося не так про особи

(Таланчука та мою), як про конкретні дії, рішення і накази міністерства, що наганяли страху на прибічників та охоронців „випробуваних устоїв” радянської системи освіти.

Згадаю тут Державну Національну програму „Освіта України. 21 століття”, що спрямовує нашу освіту в рідне національне та європейське річища, відомий „мовний” наказ № 123 „Про заходи щодо виконання Закону про мови в системі освіти”, численні документи про звільнення від комуністичної ортодоксії виховної роботи, про створення національних підручників нового покоління та про відмову від тих, що застаріли в ідейно-змістовому пляні (зокрема й від підручників московського видавництва „Просвещение”, що донедавна засипало своєю продукцією, як от „Историей Отечества”, цілу Україну) і т. ін. Фактично були прийняті й запрацювали ухвали, що стосувалися кожного з тих десяти завдань, про які — ще до початку праці в Мініс-

терстві — я говорив на згаданому Форумі інтелігенції. У тому числі і вступний та випускний державний іспит з української мови введено, і зобов'язано ректорів з першого курсу впроваджувати україномовне викладання, і контроль над приведенням мережі шкільних закладів у відповідність до національного складу населення кожного регіону також було встановлено, і відкриття кафедр українознавства в усіх технічних та інших негуманітарних вузах було санкціоновано.

Згадуючи все це, аніяк не скидаю з рахунку і недостатньо продуманих, а то й хибних кроків, у протистоянні яким мені доводилося бути часом в одноосібній меншині, — це, скажімо, поспішно запроваджувана тестувальна форма іспитів, що обернулася подекуди профанацією перевірки знань з гуманітарних дисциплін, вельми вразлива у ряді моментів система атестації педагогічних кадрів тощо.

Втім, не про балянс плюсів і мінусів

наразі йдеться. Значно важливіше інше: чи виконувалося все те, що було спрямоване на національне відродження нашої освіти? Я відповів би так: здебільшого, хоча й з великим скриком, таки виконувалося, при чому що привертає увагу, так це те, що в 1992 році виконувалося сумлінніше, ніж у 1994. Це вже пізніше деякі Ради народних депутатів у Донецькій та Луганській областях почали приймати рішення про невиконання на їх територіях наказів і розпоряджень „націоналістичного” Міністерства освіти (а згодом, як відомо, дійшло і до ухвал про надання російській мові статусу офіційної).

До речі, вдумаймося, чому це так? Чому ліві екстремісти насмілилися вийти із окопів та перейти в контрнаступ? Причин багато, вони різні, та одне звинувачення на адресу національно-демократичних сил усетаки висловлюю: освітня сфера належно ними не була підперта, їхньої рішучості підтримувати, боронити те національно-відроджувальне,

що впроваджувалося Міністерством освіти, шовініст не відчував. Отже, вичекавши, роззирнувшись, лише посміявшись зі спроб спротиву — таких кволих, слабосилих — цинічно підняв забороло...

І ось цілий ряд фактів, що пов'язуються — треба гадати — вже з уточненою в останні місяці освітньо-мовною політикою в державі.

Найперше — щодо кількості першоклясників, які навчаються в Україні українською мовою. Загалом, за даними на 5 вересня 1994 року, вона зросла за рік на 1,74 відсотка і складає нині 67,74 відсотка всіх першоклясників в Україні. Можна стверджувати, що відсоток цей вже помітно наближеніший до кількості українського населення, аніж той образливо-колоніальний — 43,5 відсотка, — що зафіксований був в Україні лише кілька років тому. Та й до того ж складають той відсоток представники національних меншин — інакше бо де взялося б у Києві 90,3 від-

сотка першоклясників, що пішли цього року до українських шкіл?

Тривожуся, одначе: а чи наступного року збережеться ця тенденція, якщо й нині вона спрацювала скорше за набутою інерцією? Фактів для тривоги набирається достатньо. Не встиг бо президент Л. Кучма виголосити свою інавгураційну промову, як уже в ряді міст України кількість українських шкіл та класів пішла донизу — у Донецькій області, наприклад, де навчається по-українському лише 9,5 відсотка першоклясників (минулого року вчилася 9,95 відсотка), у Луганській, де плянувалося відкрити з 1 вересня 67 українських класів, та не відкрито жодного, у Миколаївській, Сумській, у м. Одесі, де з сімнадцяти шкіл, що набирали у попередні роки першоклясників до українських класів, у 1994 році набрано їх тільки три, у Полтаві (тут у кількох школах, де в 1993 році були тільки українські перші класи, у 1994-му вже набрано й російські), Харкові, де

шовіністичні сили розгорнули кампанію проти переведення учнів з українських класів у російські у приснопам'ятний підбурливий спосіб „заяв батьків” тощо. У ряді згаданих і незгаданих областей та міст зменшення ніби й не вельми присутнє, однак як те належить розуміти — як нову державну тенденцію?

Те ж і в царині вищої освіти, де хоч і бльокувалося впровадження україномовного навчання, а все ж певного успіху було досягнуто, а саме: у 1993-1994 н. р. по-українському навчалось 37 відсотків студентських груп проти лише 4-5 відсотків кілька років тому. Між іншим, так і лишився непідписаним останній з підготовлених мною наказів „Про стан впровадження україномовного навчання у вищих навчальних закладах України” (знаючи про те, що з міністерства я маю вже піти, прокомуністично настроєний керуючий справами Міносвіти п. Сокол той наказ, уже всіма завізований, сховав), а

тим часом почала наростати у вищій школі вже цілком супротивна, загрозлива тенденція.

Зафіксовано, наприклад, немало випадків, коли підбадьорений усе тією ж промовою президента професор чи доцент на 1 вересня 1994 року вернувся „на круги своя” — тобто до читання лекцій російською мовою. Той же, хто й до цього нею читав, але мав зобов'язання оволодіти державною мовою, нараз з полегшею зідхнув, тривко заспокоївся...

Стало відомим також те, що, представляючи в Міністерстві освіти нового міністра, прем'єр-міністр В. Масол піддав критиці попереднє керівництво (розумію — мене найперше) за те, що воно перебільшувало важливість мовного питання. А це ж, мовляв, не першочергове, бо ж он і студенти, і викладачі до цього не готові, і загалом увагу слід звернути на науку, інші справи...

Що ж, нову „установку” було почув-

то не тільки в міністерських стінах. Не в одному навчальному закладі ректори чи декани вже встигли роз'яснити своїм викладачам: мовне питання більше не стоїть, хто якою мовою хоче, такою хай і читає...

Напрошується питання: а чи вже сьогодні вціліли ті 37 відсотків, про які я щойно згадував і яких вдалося досягти вельми і вельми непросто? (Один лише деталь, який мусить розвіяти підозри стосовно нібито насилля, яке тут виявлялося: за час моєї праці не було зафіксовано жодного випадку, коли б виступали проти україномовного навчання самі студенти, тобто психологічно вони були і є готовими слухати лекції по-українському; отже, „роз'яснювати” була потреба хібащо окремим ректорам та професорам відомого „інтернаціоналістського” гарту).

Втім, приклади добре здиригованого відновлення „порядку” на освітній ниві цим не вичерпуються.

Ось ще деякі.

Взято під обстріл обговорену в усіх регіонах України та схвалену Всеукраїнською педагогічною радою „Концепцію національного виховання” учнівської і студентської молоді — аж до ідеї видати те за проєкт, а не достатньо апробований документ, та до задуму, який було з'явився, зліквідувати управління виховної роботи, яке ту концепцію, покликану формувати нормально-патріотичного громадянина нормальної, незалежної держави, підготувало (вже від самого визначення — національне виховання — реакціонерів пересмикує!).

Настрахані, певно, тим, що, як було сказано у сумнозвісній заяві ЦК КПУ „Ні — мовній дискримінації і фундаменталізму”, перехід на викладання українською мовою призвів до „погіршення якості підготовки спеціалістів” (це ж треба до такого додуматися!), начальники з Міносвіти, побоюючись, очевидно, щоб і їх бува не звільнили, записали до ухвали вересневої (1994)

колегії про збільшення випуску підручників російською мовою. І це тоді, коли російськими підручниками завалена вся Україна (видавалося їх, мабуть, з розрахунку не то до кінця цього тисячоліття, а й на наступне), а українських же катастрофічно не вистачає (абож, як те трапляється на Сході й Півдні України, подекуди їх — з певністю про це кажу — просто ховають, кажучи потім батькам: як навчатиметься ваша дитина, коли нема українських підручників? — віддавайте до російської кляси. Незрідка батьки вимушено віддають...).

Так, ревізія наступає. Всупереч розробленій новій концепції вивчення мов і літератур вже пропонується певними силами ввести російську мову до обов'язкового шкільного компоненту та розпочинати її вивчення з першої кляси; ставиться питання, аби документ про здобуття техпрофосвіти видавався не тільки українською, а й російською мовами (мовляв, з огляду на потреби СНД); всерйоз обговорювалася доціль-

ність обов'язкового випускного екзамену з історії України — під тим приводом, що на цю історію існують різні точки зору (дякувати Богові — екзамен залишено, хоча самий факт дискутування з цього приводу — хіба ж не тривожний, не симптоматичний?).

Так само не може лишатися не поміченим нагнітання цинічних спекуляцій, мета яких — настрахати обивателя наступом „націоналізму” в царині освіти. Ось хоч би й жупел „наґильницької українізації”, що всіляко і не без успіху роздмухується комуно-реваншистською пропагандою. „Ми не проти української мови, але тільки без насилля, без порушення прав людини”, — не раз доводилося чути від рядових громадян під час недавнього виїзного засідання центрального правління „Просвіти” в Донецьку. І невтямки багатьом цим громадянам, що насправді те „не проти, але без насилля” означає... без самої української мови, що насправді найбрутальніше, дике насильство чи-

ніться стосовно тих, хто в умовах Донбасу прагне навчати своїх дітей по-українському. Як бо інакше скваліфікувати факт, що до відомої героїчної національної оази у Донецьку — української школи, очолюваної Леонідом Громовим, деякі учні дістаються з відстані за 60 кілометрів у той час, як шовініст та задурманений російськомовець у міських кварталах незрідка грудьми лягає за якихось 100-200 метрів, що їх мусіла б пройти його дитина для уможливлення відкриття української кляси. Або як і те оцінити, що деякі громадяни Донецької області (15 осіб) звернулися до амбасад чужоземних держав із заявами, в яких просять допомогти їм (яка наївність!), аби їхні діти дістали змогу навчатися по-українському...

Тож стосовно кого чиниться насилля, хто залишається безправним?

Хотів би адресувати це запитання В. П. Щербаневі, не так давно обраному (до речі, й за підтримки з боку

націонал-демократів) голові Донецької обласної Ради народних депутатів, адміністрація якого згадане виїзне засідання „Просвіти”, по суті, проігнорувала. Либонь, і неспроста, адже в щойно виданій книжці п. Щербаня йдеться, власне, про необхідність побудови в Україні не української, а українсько-російської держави (яка легковірна, типова малоросійська омана!), а одне з актуальних внутрішньо-донбасівських ідеологічних завдань зводиться все до того ж цинічно-жупельного — „препятствовать насильственной украинизации...”. Так обстоюється статус-кво ледь не тотального зросійщення цього краю, що дійсно відбувалося у брутально-примусовий спосіб. Виходить, отже, що здійснене царями та більшовиками — то непорушна і корисна даність, а заходи щодо дезросійщення українців, історично справедливі і природні, — то небезпека для нашої (чи нашої?) Держави. Як мовиться, лицемірству, фарисейству немає меж...

Відомий, між іншим, давній прийом: якщо справдешній чорт відсутній, але конче його треба мати, то тоді його хутко витесують або вистругують і починають обпльовувати чи закидати камінням, лякаючи ним усіх і все.

Повною мірою це стосується й оцінки діяльності міністерства, у якому я працював. Здійснювалася — запевнюю — цілеспрямована, послідовна, але вельми тактовна, виважена, вільна від екстремних пересадів національно-відроджувальна освітня політика, хоч по трактовувалася вона відомими силами цілковито супротивно: саме як „націоналістична” (в „жупельному” витлумаченні цього терміну), екстремістська. Не більше й не менше — „Націоналізм на державному рівні”, як то називалася стаття нинішнього верховного спікера О. Мороза у третьому числі журналу *Віче*, органі Верховної Ради, за минулий рік. Гадаю, що причиною цього роду звинувачень та застрахувань з приводу національно-відрод-

жувальних дій, які для кожної країни, що дбає про власну гідність, мусіли б видаватися лише цілковито нормальними та природними, стало виключно одне: відсутність в Україні — як держави, як цілісності — чітких ідеологічних орієнтирів, страх перед тим, аби національну політику повести так, щоб українському народові сповна було повернуте те, зокрема і в освітній сфері, що йому належить. Та ба! — один з найпомітніших виявів „патріотизму на державному рівні” (уточнюю тут те, що насправжки не сприймалося, як, до речі, не сприймалося і в діяльності керованого Костянтином Морозовим Міністерства оборони) враз було закидано камінням.

Інший, уже регіональний приклад хутко виструганого „чорта” — пункт два у недавній ухвалі Донецької обласної Ради стосовно надання статусу офіційної російській мові. Поборники „прав человека” (виключно „русскоязычного”) вимагають тут, щоб абітурієнти

мали змогу складати вступні іспити до вищих навчальних закладів своєю рідною, тобто російською мовою. Уявляю собі, з якою вдячністю сприймає російськомовний обиватель цей запис: мовляв, „молодцы депутаты, так заботятся о наших детях и внуках, так защищают от националистов!”

Насправді ж — стовідсотково стверджую — даний запис таки ж стовідсотково ґрунтується на брехні, точніше — комунобрехні, бо жодного наказу чи розпорядження, аби вступні екзамени з усіх предметів приймалися тільки українською мовою, не було в природі; було лише запроваджено вступний іспит з окремої дисципліни — української мови, при чім із зазначенням, що від складання її можуть звільнитися особи, які вивчали цю мову менше п'яти років...

Безчесні маніпулювання, спекуляції, лжа, несприйняття насправді (не піддаймося ошуканству) вже не мови, а самої Української держави — водночас

повна відсутність твердої державної волі цієї держави у питаннях, що мають найпринциповішу вагу. Таке враження, ніби владні структури тримають у своїх руках кермо держави як таке, що випадково їм дісталось, і то не знати, чи надовго, і чи загалом варто його тримати, і чи всерйоз ставитись до цього чи якось поблажливо, і чи впевнено та міцно поводитися з тим кермом, чи тільки перетримувати...

І знову запитання: а ми, котрим дорога повноцінна Україна, чи всі ми помічаємо і чи всі хочемо помічати ці тенденції, цей реваншово-ревізійський наступ? І чи дехто з нас, націонал-демократів, не повторює і не продовжує разючої помилки, якої було допущено одразу після проголошення державної незалежності України?

Був я кілька тижнів тому на велелюдному і представницькому націонал-демократичному зібранні. Виступали промовці, пропонувалися резолюції. І хоча б одна з приводу сьогodenної на-

ціонально-культурної, мовно-освітньої ситуації, що, як ніколи в попередні роки, нині є вкрай загроженою! Та все одразу прояснилося, як тільки голова зібрання так зформулював свою позицію після виступу одного з промовців, котрий цю проблему таки порушив: „Зачекайте, зачекайте. Нам треба спершу економіку витягнути. Сьогодні головне — втручання у приватизацію. А тоді і до питань культури, мови неодмінно звернемося. Зачекайте”.

О, як разюче подібно це прозвучало до того, що я почув після виступу на Форумі 1991 року! І скільки втрачено вже нами в національно-духовній сфері з того часу! І ось знову — „зачекайте”...

Скільки чекати — може, доти, доки й сама ця сфера не буде зведена нанівець? Доки її повністю не підкорять шовіністи й комуно-реваншисти? Витягнемо, скажімо, економіку, здійснимо приватизацію. Але невже це для незалежної зросійщеної України? Особисто я та-

кої не хочу. А вас вона влаштовує?

Привид же такої України вже може бачити кожен з нас. Тільки не кожен здатен болем кожного свого нерва озватися на Шевченкове:

За що боролись ми з ляхами?

За що ми різались з ордами?

За що скородили списами

Московські ребра?

Тож даймо, нарешті, однозначну відповідь на ці запитання поета: за українську Україну, у якій неущемлено почували б себе всі національні меншини, але цілковито розкуто, вільно, саме як господарі держави, як корінний народ почувалися б українці — зі своєю мовою, культурою, національною освітою. Нема бо нам чого уривати для себе (доки, доки уриватимемо?) того духовного повітря, лише яким ми й можемо на повні груди дихати, — у дарованому нам Богом і природою просторі час нам повно, по-своєму жити, так, як то бажається українському духові. От і стосовно мови — Украї-

на не конче така вже недоріка, щоб могла вийти до економічного прогресу, лише послуговуючись не своєю мовою, не своєю освітою, не своєю ідеологією.

А загалом — чи є хоч частка правди в отому протиставленні: спершу — це (економіка), потім — інше (ідеологія, мова)? Впевнений — немає. Всі складові нашого державотворення немислимі без сильної, наскрізної національної ідеї. В тому числі не тільки культура, освіта, політика, а й сама вона, та, на котру всі молимося, — економіка. Впевнений я: окрилювала би її з самого початку наполегливо, уміло й тактовно спропагована національна ідея — подібного занепаду ми не мали б і, може, вже й приватизацію, що про неї було говорено на згаданому зібранні, вже встигли б завершити...

Поки ж що, який дивний унісон виходить? „Усе, що стосується освіти чи культури, — потім”, — твердять у пре-

зидентській команді. „Це непершочергове”, — вважають у Кабінеті міністрів. „Зачекаймо, зачекаймо”, — солідаризується і частина націонал-патріотів, фатально не помічаючи того, що чекати, принаймні у ряді регіонів України, може виявитися, як кажуть, нікуди.

Повторюється, продовжується одна з прикрих наших національних помилок... Коли це усвідомимо, взявшись одностайно, всією національно свідомою громадою до якнайрішучішого, безкомпромісного та наступального захисту наших духовно-мовних бастионів? України бо без них нема.

„УКРАЇНА НАВПАКИ”

І знову, як і в ті роки, коли тут, у цих стінах (Спілки письменників України. — В-во УВ), ми створювали і Товариство української мови ім. Т. Шевченка, і Народній Рух, і Демократичну партію України заснували, — чується злостиве, роздратоване: „Чого вони не сидять над своїми рядками? Чого лізуть?”.

То правда — не сидиться за робочим столом, уже багато років не сидиться українському письменникові, при чому хочеться запевнити тих, котрі злостивляються на нас за те, що „ліземо”, що і надалі не буде сидітися — аж доти, доки не дістане заспокоєння сьогоднішня розбуркана, розвирована тривога українського письменника за долю Укра-

їни, за долю найдорожчого і найсвятішого для усіх нас — нашої Державної незалежності.

Письменники, як відомо, дали величезний, а може, й вирішальний внесок у виборення нашої державної волі. Тож скорше підуть вони на загин, аніж погодяться її втратити, аніж примиряться з тим, що до керма Держави, яку вони, повторюю, разом з іншими національно-патріотичними силами виборювали, дедалі більше й більше прилипають нечестиві, брудні руки безідеаленків, торгашів, політичних спекулянтів, тих навіть, котрі відверто не хочуть Української Держави, саботують її інтереси, розграбовують.

Тому, на жаль, і не стоїть на сьогоднішній президії, яка має вагу пленуму СПУ, якесь суто творче питання, тобто виключно з царини літератури. До речі, чи й могли всі ми припускати десь наприкінці 80-х — на початку 90-х років, що, вже виборовши неза-

лежність, десь аж на її п'ятому році усе ще житимемо в ось цій непогамовній тривозі, що замість зміцнення самостійності своєї Держави матимемо дедалі наростаючу загрозу її втрати? Відтак не час, далеко ще не час для наших творчих усамітнень: та національно-суспільна ситуація, за якої — „як в нації нема вождів, вождями є її поети”, у минуле все ще не відійшла: місія письменників як духовних поведирів нації, її будителів лишень набуває додаткової ваги, бо хто знає, чи не до вирішальних випробувань саме нині, саме сьогодні ми підходимо...

„Як в нації нема вождів”... Але є незалежність у нас, є Президент, Кабінет міністрів, Парлямент... А в чому мета нинішнього обговорення? Чи в тому, аби у черговий раз прокричати те, що кричать й інші національно-патріотичні, державницьки зорієнтовані сили? Чи в тому, аби якесь прохальне звернення до владних структур прийняти?

Тільки ж, даруйте, панове, складається враження, що і тривожних, і навіть розпачливих криків ТАМ не хочуть чути, або ж так звикли вже до них, що видаються вони ну вже цілком нормальним акомпанементом для вершення верховно-державницьких діл. Те ж і щодо звернень — у ліпшим разі напрошується висновок: цілі стоси їх хіба що проглядають дрібні чиновники і просто складають.

Постає питання: чи ж так ось буде почуто і нашу сьогоднішню дуже поширену президію? Хочеться сподіватися, що таки буде почуто, бо то вже були б зовсім кепські справи у владних структурах, якби вони зігнорували погляд і думку тих, котрих здавна і повсюдно асоціюють і з правдою, і з самою совістю народу, нації. Либонь, наявність загальноспілчанської позиції супроти того, що діється з українством в Україні, не мусить полишати жодних сумнівів у слушності, правдивості письменницького бачення стану речей.

Тож до кого апелюємо, маємо апелювати наразі, зібравшись тут у найбільшій тривозі? Найперше, звичайно, нехай пройнявся б нашою тривоною кожен свідомий громадянин України, котрому дорога наша Держава, котрому болить її доля. І це є головна мета нашого зібрання. Усі ж свої стривоження, протестації супроти тих чи тих державонищівних процесів адресуємо насамперед Президентові. Він бо гарант державної незалежності, він очолює й урядово-виконавську гілку в Державі.

Отже, перше, на чому слід наголосити. Упродовж ряду років нам усе було неясно, яку Україну ми будуюмо чи маємо намір будувати. Добре, що більшменш нарешті роз'яснилося стосовно економічно-соціальних орієнтирів, з більшістю яких ми готові згодитися. Алеж так само вже зовсім стало ясно і щодо засад національно-культурного, духовного, мовного облаштування Держави, які й викликають наше найприн-

циповіше, найкатегоричніше заперечення. Стало бо очевидним, що є цілковита загроза збудувати Україну навпаки, сиріч — відповідно до питання, яке обговорюємо, НЕУКРАЇНСЬКУ Україну, до того ж злиденну, жебрацьку. Боляче усвідомлювати, що з кожним новим днем успіхи у будівництві такої України нарастають.

Ось деякі прикмети України навпаки.

Це — держава, на величезній частині території якої духовно-культурне українство відтискується, ущемлюється, зневажається, незрідка переслідується.

Це — країна, де урядово-виконавський баль переважаючою мірою правлять вірні слуги і сини колишньої метрополії, — персони, проросійські навчені й зорієнтовані, з нерідко зоологічною ненавистю до українського національного відродження.

Це — країна, де шовініст-обруситель не тільки не відчуває жодних державних стримувань чи упокорень, а й звіль-

няє українців з праці за їхню відданість своїй Державі, за патріотизм, а то й віддає наказ про масове побиття, покалічення українців. Вдумаймося, що ж сутнісно сталося 18 липня цього року на Софійському майдані. А сталося те, що було бито там саму Україну, саму Українську Державу, саму українську ідею, саму українську віру, саму українську мову, — все, власне, що об'єднується у слові „українство”. Хто спростує, що то був цинізм, поглум з боку не окремих службових осіб — буднікових і т. п., а саме з боку, може, й нечуваної в історії модифікації держави — саме з боку України навпаки?

Я сказав: може, й нечуваної... Додам: і унікальної. Бо то ж справді унікальна та держава, яка підтримує те, що її розхитує, руйнує, і навпаки — бере під підозру, знешкоджує те, що її зміцнює, посилює.

Унікальна, наприклад, держава (хоча чого там! — розтлінна московськими пахолками нещасна Білорусь з її успі-

хами у лукашенкізації зовсім по сусідству, поряд!), яка замість брати на щит свого творення національну ідею, голосами своїх верховників дилетантськи лише примірюється до неї, твердячи, що, мовляв, і не підходить (це ж самий Тарас Шевченко як батько, творець української національної ідеї не підходить!), і треба пошукати, і треба доповнити, і т. д., і т. д. (і всі ці обережні коментарі — лишень дипломатична форма відкидання, заперечення національної ідеї — не більше).

Унікальна держава, яка не надає державної підтримки своїй же державній мові. Складається навіть враження, що якби Верховна Рада колишньої УРСР не проголосила 1989 року державності української мови, то незалежна „Україна навпаки” цього просто не зробила б.

Тривога наша в тому, що від часу Вашої інавгураційної промови, пане Президенте, нашій державній мові (а державна мова — не що інше, як це-

мент нації, цемент держави) почувасться в Україні усе гірше й гірше. І зрозуміло чому — тому, що є вона чужорідною для більшості з Вашої адміністрації, для більшості міністрів, інших високопоставлених чиновників, не кажучи вже про ту україножерну посадово-чиновницьку братію на місцях, яка ледь не стовідсотково цілісінькою збереглася від імперського режиму (просто як гусінь переповзла у новопроголошену Державу, ще й була взята останньою під дбайливу охорону!).

Отож маємо нині: у Києві, в інших містах знову почали оглядатися на людей, котрі говорять українською (державною! — і це не держава навпаки?) мовою. На 1 вересня ц. р. кількість україномовних видань склала лише 3,1 відсотка, зменшившись за три місяці аж на 4,8 відсотка (було ж на 1 січня 1992 р. 40,7 — вдумаймося: які ж вони є нині — наші незалежницькі темпи самознищення!). Ще з минулого року в ряді областей пішла на спад кіль-

кість шкіл і клясів з державною мовою навчання. Зупинився процес дезросійщення нашої вищої школи. Цинізм набуває, здається, вже апогея у розробці Міністерством у справах національностей, міграції та культур проєкту так званої державної програми збереження і розвитку російської культури в Україні та в намаганні комісією Верховної Ради з питань державного будівництва провести через парламентарію зміни і доповнення до Закону „Про мови в Українській РСР”, після прийняття яких — не сумніваймося — дихання нашої мови на більшій території України стане і зовсім судомним. Ідеться тут, звичайно, не про культурно-духовну проблему, а про один з головних напрямів скоординованих дій антиукраїнських політичних сил. Яка то короткозорість не помічати цього (удавати, що не помічають!), недооцінювати!

До речі, ще 1993 року тодішнім Кабінетом міністрів було зформовано урядову комісію у складі представників

міністерств освіти, культури, юстиції, фінансів, національностей, економіки та ін. для внесення змін і доповнень до Державної Програми розвитку української та інших мов на період до 2000 року. Упродовж багатьох тижнів тривала дуже нелегка, напружена праця тієї очолюваної мною комісії, наслідком якої була підготовка кількох документів з питань мовного будівництва (зокрема було створено нову редакцію Закону про мови, запропоновано механізм адміністративної відповідальності за його порушення). Усе це було передано до Кабінету міністрів (М. Жулинському), до Верховної Ради. І ось вже аж сьогоднішнє, але далеко не перше запитання: то де все те поділося? У якій шухляді лежить? У якого, може, найдрібнішого клерка? Чи, може, вже й викинуто зовсім „за ненадобністю” у зв’язку, мовляв, з коригуванням Державою від літа 1994 року своєї мовної політики саме у дусі політики „держави навпаки”?

Хотілося б, до речі, запитати і про долю утвореної свого часу комісії Кабінету міністрів для контролю виконання Державної Програми розвитку української та інших мов. До приходу до влади В. Масола ця комісія встигла кілька разів зібратися, та відтоді, як її керівництво пішло з урядових постів, вона фактично не існує. Гаразд, а що ж тоді існує сьогодні на урядово-виконавському рівні для контролю над мовним будівництвом? На жаль, нічого. Для розкручування маховика сьогоденного зросійщення України, безпрецедентного за своєю брутальністю, створено щонайліпші умови.

Вельми тривожно, до речі, що недруги українства за надихаючий приклад у своїх домаганнях супроти української мови прагнуть брати не тільки приспану лукавими та згвалтовану Білорусь, а вже, після недавнього референдуму, також і Казахстан, який проголосував за казахську мову як державну та за вжиток російської як офіцій-

ної. Не піддаваймося, одначе, на демагогію: для Казахстану, корінне населення якого становить менше 50 відсотків (здається, 37) такий варіант — то, можливо, і вимушений вихід, аби назавше не втопитися у російському морі. Та чи підходить він, цей варіант, для нас, коли нас, українців, є близько 80 відсотків? Гадаю, це питання є тільки риторичним.

І ще на тему унікальності держави яку будуємо.

Вона у тому виявляється, що національно-державницьки зорієнтовані організації, партії, рухи на більшості її території перебувають повсякчас під підозрою, під косим поглядом (запитайте бодай членів „Просвіти”, як їм ведеться у їхніх намаганнях бодай відстояти те, що було досягнуте з кінця 80-х рр. і по 1994-й) і, навпаки, — відверто антиукраїнські, антидержавні, всілякі гражданські конгреси, інтернаціональніє двіження, інші проімперські, проросійські, прокомуністичні об’єднан-

ня свою працю проти України ведуть зовсім вільно (навіть, як то в Донецьку, вони комфортно розташовані не де-небудь, а в будинкові міськвиконкому чи в колишньому будинкові політосвіти КПСС-КПУ).

Унікальність також у тому, що ця держава проголошує (насправді, то — тільки фарисейство) рівність, як тих релігійних конфесій, що працюють на зміцнення держави саме як Української Держави, так і тих, котрі її розхитують, нищать, тягнуть до московського ярма.

Унікальність ще і в тому, що ця держава плекає армію, про яку в новітній коломийці сказано: оборонці України — армія Вкраїнська. Дідівщина тут советська. А мова російська. Причім з призначенням нинішнього міністра оборони антиукраїнські тенденції дедалі набирають і набирають обертів. Парадоксально, але виховання наших воїнів у дусі відданості козацьким традиціям України видається цьому мініс-

терству, цій унікальній державі просто небезпечним.

Нарешті, унікальність ще й у тому, що навіть до паспорту нового зразка тобі, якщо ти цього й не хочеш, силоміць зроблять записи мовою іншої держави — либонь, щоб не забував ти про своє „єдінство” та „родство” із нею (хто хоче вдумуватися, яке то є приниження і глум!).

Хотілося б, звісно, аби наше письменницьке зібрання привернуло увагу президентських і кабмінівських структур також і до кількох гігантських масштабів заблукань, не позбавившись яких, Україна не зможе вийти на дорогу значно швидшого і вільного розвитку.

Перше заблукання — то явне недооцінювання, ігнорування, відкидання того, що охоплює національно-духовна сфера. Мовляв, слід спершу витягнути економіку...

Так, безперечно, слід, адже вже давно дійшли до ручки і продовжуємо стрімко падати донизу. Тільки ж — чи

є хоч частка правди у цьому протиставленні: спершу — економіка, а вже згодом ідеологія, культура, мова? Я переконаний — нема. Хочеться повторити: усі складові нашого державотворення немислимі без сильної, наскрізної національної ідеї. У тому числі не тільки культура, освіта, політика, а й сама вона, та, на котру всі молимося, — економіка. Я упевнений: якби її з самого початку вміло, наполегливо окрилювала тактовно спропагована національна ідея — подібного занепаду ми не мали б і, може, вже й приватизацію, що про неї стільки говоримо, вже встигли б завершити...

До речі, великим фальшем є твердження, буцімто у нас нема необхідної ідеології. Ні, найважливіші принципи ідеології українського державотворення у нас є, вони вистраждані багатьма поколіннями, кроплені кров'ю тисяч і тисяч борців за волю України. Тож чому не піднімати їх на державний щит, чому не вводити до повсякденного про-

паґандистського вжитку держави, починаючи, звісно, від Президента (замість повсякчасного просто уникання цих проблем високопосадовцями країни), чому, зрештою, так зіщулюватися після кожного окрику кожного горлохвата-шовініста, котрий, і справді, бере більше горлом, а не розумом?

Так, національно-духовна сфера є доволі делікатною, потребує і такту, і великої розважливості, однак безсумнівно, що рух до національно-державного відродження мусить мати цілеспрямований, неухильний, твердо вольовий характер саме на рівні держави, її найвищих посадовців. Од них насамперед мали б іти потрібні для зміцнення держави ідеологічні імпульси, вони мали б відігравати провідну роль, аби ідеї відродження нації, держави глибоко западали у свідомість мас, аби маси переконувалися у необхідності, неминучості, природності національно-відроджувальних процесів.

Та чи чуємо ці слова підтримки, за-

охоти? Ні. Є, повторюю, цілковито протилежне: потурання на рівні держави ворожим для неї діям. Хтось наполегливо каже, що подібною ціною уберігається міжетнічний мир. Тільки ж яка недалекоглядність! Та й лицемірство, фарисейство яке! Справді, утисків, ущемлень не зазнає у нас жодна з етнічних груп, за винятком корінної, української... Хтось усерйоз гадає, що у такий спосіб зміцнюється її миролюбивість та що виховується вона в наші дні у дусі „дружби народів”?

Друге велике заблукання — то обстоювання регіонального підходу до принципів гуманітарної політики держави. Звичайно, ніхто не заперечує: враховувати особливості регіонів, насамперед етнічні, потрібно. Та водночас визначальні, основні принципи гуманітарної політики для усієї Держави мають бути єдиними. Інакше — то недосяжна річ — соборність, унітарність, інакше — лише підживлювання сепаратистських прагнень не тільки на сьогодні, а й на май-

бутнє. А це вже не стільки й заблукання, а просто кажучи — злочинство, що, на жаль, на рівні президентської структури дістає підтримку.

Між іншим, чи не здається вам, що у ставленні до національних меншин, ми прагнемо перевершити усі найдемократичніші держави світу, разом узяті?

Відомо мені, що у містечку Тенефляй, поблизу Нью-Йорку, — нехай послужить це для прикладу — тривалий час і вельми завзято сперечаються, чи дозволяти відкривати класи з еспанською або грецькою мовами навчання, якщо кількість учнів, які цього забажають, складатиме не менше 21 чоловік. Рішення досі так і не дійдено, всі ті учні вчать англійською мовою: рідною ж (як, до речі, і діти наших батьків-українців) — тільки у недержавних суботніх школах.

Що ж, засудімо й осудімо подібні підходи у країні, яка багатьма нами сприймається як взірець демократії. Та водночас замислімося: чому в США та-

кож і вища освіта функціонує принципово тільки англійською мовою, а у Великобританії теж, і в Німеччині — німецькою, і у Франції — французькою, і в Іспанії — еспанською, і у Чехії — чеською, і у Польщі — польською, і у Болгарії — болгарською? Що це — все моноетнічні країни? Але таких у світі просто не існує. Це тільки ми запобігливо підкреслюємо, що, мовляв, будуюмо поліетнічне суспільство — замість того, щоб сконстатувати те, як воно мусить бути: зводимо таки не державу „народу України”, а державу українського народу, але таку, яка гарантує повагу до всіх, хто в ній живе. Для прикладу: Українська Держава підтримала створення у Києві єврейського Соломонового університету. У подібний спосіб могли б бути задоволені й потреби інших етнічних груп, включаючи й російську (з урахуванням того, що запити останньої, зрозуміло, незмірно більші). Натомість — продовжуємо жити за ситуації, де все вивер-

нене навпаки, де у десятках вищих навчальних закладів державна мова як мова викладання відсутня. У 1992-1994 роках, як відомо, почалося відтанення льодовика зросійщення нашої вищої школи, однак нині цей процес фактично зупинився.

Третє заблукання (хоча чи заблукання?) — то віднаходження державними органами, зокрема президентською адміністрацією, екстремізму явно за хибними адресами. Парадоксально, але факт: найперше бачать екстремістів саме з-поміж патріотів Української Держави. Чи трапляються такі? Трапляються. Алеж не треба забувати, що прагнення до відродження та утвердження українства — то є природний процес, що його державі належить послідовно підтримувати. Інше ж, протилежне прагнення — не допускати, протидіяти Україні й українству — ото і є правдивий екстремізм у національній сфері, що мав би діставати з боку держави і відсіч, і осуд. На жаль, в „Ук-

раїні навпаки” маємо саме останнє — навпаки.

І нарешті — кілька констатацій-висновків у зв'язку з характеристикою культурномовних процесів у сучасній Україні.

Перша. Сьогоднішнє духовне життя в Україні характеризують стрімке наростання антиукраїнських настроїв та посилення проросійських, прокомуністичних реваншових тенденцій.

Друга. З огляду на те, що зросійщення набуває подальших темпів, як і на те, що наслідки винародовлення, денационалізації українців дістають виправдання на державному рівні, маємо всі підстави констатувати, що так звана ірландизація — то вже не загроза для України, а реальний процес, що дедалі посилюється.

Третя. Всупереч потребам зміцнення соборности та унітарности Держави в Україні на повну силу діє заохочуваний і пропагований владою згубний регіональний принцип стосовно гуманітар-

ної політики.

Четверта. Прийнятий у часи СРСР Закон про мови не тільки не діє, не виконується, а й розцінюється владними структурами вже незалежної (і в цьому парадокс!) держави як надто радикальний; існує реальна небезпека його ревізування на шкоду українському національному відродженню, отже, на шкоду інтересам України.

Запитання: якщо всі ці процеси бачить (не може не бачити) Президент, але їм не протидіє, якщо деукраїнізування України не тільки не стримують, а й нерідко здійснюють державні владні структури, то якою може бути стосовно них позиція Спілки письменників? Увочевидь — опозиційною.

Ні, ми не втрачаємо надії, що Президент і Уряд таки повернуться обличчям до потреб національно-духовного зміцнення Української Держави. Та доки ж те не сталося (українці не хотілося б робити обмовку про те, що ще ж треба мати такого Президента і та-

кий Уряд), то шляхи найвищих посадовців України і шляхи її письменників, об'єднаних у СПУ, не можуть не бути різними, протилежними. Сумно і боляче робити такий висновок, ідеться бо не про що інше, як про одну з наших незчисленних національних бід. Невеликою втіхою стосовно неї може бути хіба що одне: як засвідчує історичний досвід, у будь-яких принципових протистояннях між владою і письменниками історична правда, правда завше були на боці останніх.

З М І С Т

Сергій Козак

Він з тих, на кого надія

3

„За що скородили списками...”

11

„Україна навпаки”

44

Літературно-публіцистичне видання

Погрібний Анатолій Григорович
„Україна навпаки”

Фундація ім. І. Багряного

Видавництво
„Українські вісті”

Ukrainian News
19411 W. Warren Ave.
Detroit, MI 48228
USA

Tel.: (313) 336-8291
Fax: (313) 336-4141

Українська друкарня
Олександра Майсюри
Grarhe Printing, 3407 Caniff, Hamtramck,
MI 48212